

Сарита Трајанова

ПОПУЛАРНАТА КУЛТУРА ВО СРЕДИШТЕТО НА КУЛТУРОЛОШКИТЕ СТУДИИ
(За Меѓународната научна конференција *Popular Culture: Reading From Below* /
***Популарната култура: поглед одоздола*)**

Во организација на Институтот за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје на 3 и 4 ноември 2014 година во Македонската академија на науките и уметностите се одржа Меѓународната научна конференција ***Popular Culture: Reading From Below* / *Популарната култура: поглед одоздола***.

Конференцијата, по повод педесетгодишниот јубилеј од основањето на Центарот за современи културолошки студии на Универзитетот во Бирмингем, Велика Британија (1964-2014), беше посветена на развојот и унапредувањето на докторските и магистерските културолошки студии на Институтот за македонска литература. Популарната култура, која теориски се проучува во наставните програми на културолошките студии се стави во средиштето на научната дебата. Од пријавените 140 учесници, на конференцијата зедоа учество 100-тина научни истражувачи, професори и културолози, како и повеќемина успешни студенти на студии од областа на културата. На самиот почеток беше прочитано обраќањето на **Ангела Мекроби**, која го одбележи заминувањето на **Стјуарт Хол**, случено истава година и го истакна неговиот грандиозен придонес кон минатото, сегашноста и иднината на културолошките студии. Несомнено, Хол е еден најугледните претставници на британските културолошки студии и ќе биде застапен во повеќе излагања на конференцијата, особено што тој, популарната култура како „едно од подрачјата каде се одвива борбата за и против културата на моќните“ ја направи вредна за проучување. Поздравувајќи ги организаторите и учесниците, **Мекроби** ги покани да ја проследат конференцијата, која во чест на Хол ќе се одржи на 28 ноември 2014 година и ќе се емитува во живо¹. Оваа британска теоретичарка на културата и феминизмот, ја најави и својата најнова книга *Feminism, femininity and the perfect. Sage* (2015) во која ја критикува површноста на пост-феминистичката идеја за женската еманципација. Во пленарна сесија зедоа учество неколку истакнати културолози, меѓу кои Јо Littler од Сити Универзитетот во Лондон, која користејќи примери од популарни филмови и ТВ

¹ Веб-страница на Goldsmiths University of London, Department of Media and Communications <http://www.gold.ac.uk/media-communications/stuart-hall-conference/>

емисии (вклучувајќи ги “Downton Abbey” и “The King’s Speech”) ја покажа сè почестата застапеност на дебатите за статусот и позиционирањето „над“ и „подолу“ во доминантната социјална хиерархија. Понатаму, книжевната теоретичарка Катица Ќулафкова, анализирајќи го бестселерот (bestseller) во книжевната и филмската уметност, изнесе констатација дека современата популарна култура, која е апсолутно отворена кон реакциите на публиката (читатели, гледатели, купувачи и сите видови т.н. консуматори) и мошне често поттикната од профитен, идеолошки или политички интерес, доведува до релативизација на категоријата естетска вредност. Александар Ќосев, професор по историја на современата култура на Софискиот универзитет „Св. Климент Охридски“, говореше за читањето како основна културна техника на модерноста. За разлика од посветените читатели на осумнаесеттиот и деветнаесеттиот век, кои преку книгата остварувале духовно и емоционално патување во друг свет, Ќосев преку повеќе интересни примери, покажа дека читателите во XXI век, не само што читаат на различни локации туку и читаат со правење повеќе активности во исто време, а недостатокот на слободно време им прави да читаат најмногу за функционалистички цели, а помалку за задоволство. Осврнувајќи се на променетата природа и улога на читањето во дигиталната ера, тој на крајот поентираше дека јазичната компетентност и успешниот пат во кариерата се сосема невозможни без читање. Холандската професорка Лидеке Плате (родови студии, книжевност и културолошки студии) се надоврза на истата тема, лоцирајќи ја трансформацијата на културата на читање првенствено во западната култура. Сè повеќе се намалува читањето на класиците на западната книжевност, а сè повеќе доживува подем читањето на популарна литература поради што, таа истакна потреба од рedefинирање на она што се чита. Ана Мартиноска, македонска професорка на културолошки студии, претстави повеќе популарни митови за совршената мајка, кои, за жал, може да доведат до неосновани заблуди и преголеми очекувања, а како резултат на тоа и до социјална анксиозност. Согледувајќи ја историската перспектива на идеологијата за мајчинството и изразената улога на медиумите, таа зазема критички став кон третирањето на женственоста за еквивалент на мајчинството, како и кон градењето нереални претстави за модерни мајки со совршени тела, наспроти суштинската улога на мајката– родител.

Понатамошната работа на конференцијата се одвиваше во 12 сесии со амбициозна идеја да се претстави целокупноста на манифестациите на популарната култура преку телевизијата, филмот, музиката, книжевноста, модата, интернетот, спортот, стрипот итн.

Во сесијата за **родовите, телото и популарната култура** настапија Сенка Анастасова, Весна Мојсова-Чепишевска, Наташа Аврамовска, Мирела Макурат, Драшко Костовски...

Почнувајќи од критички дискурси во врска со постфеминизмот и неолиберализмот поради прекумерниот фокус кон репродукцијата, потрошувачката, женственоста, преку анализа на исклучителните женски ликови во романите на современите американски и македонски автори како Алис Вокер (Alice Walker), Анита Дијамант (Anita Diamant) и Оливера Николова, сесијата ја продлабочи својата тема преку согледување на неизбежното влијание на информациската ера врз објектификација на телесноста и врз свесноста за нејзината клучна улога во развојот на човештвото, со критички став кон нашата негрижа за живеење и сето тоа пропратено со неколку согледувачки примери од делата на Михаил Епштејн и Марина Абрамовиќ како и древните источни ритуали за усогласување на телесното и духовното. Во рамките на оваа сесија успешно се вклопи и темата за социјалниот маркетинг преку обработување на владините рекламни кампањи против абортусот, во кои сведувајќи го на убиство и со присуство на машките ликови се назира целта за зајакнување на ретроградните патријархални вредности. За влијанието на популарната култура во политичката сфера се посочи фокусот на поединци (креатори на политики или активисти) кои со изгледот и начинот на претставување во јавноста се стекнуваат со статус на славна личност, без оглед на нивното знаење и искуство.

Во сесијата за **популарната култура наспроти политичките и идеолошките концепти**, елаборираа Златко Крамариќ, Маруша Пушник, Елизабета Шелева, Александар С. Јанкович, Сарита Трајанова и Златко Поповски. Популарната култура се разгледа преку политичката стратегија за создавање југоносталгија, која се дефинираше како идеолошка конструкција без потенцијал за еманципација, потоа се согледа масовното влијание на телевизијата и негувањето на одредени идеологии во годините на социјализмот (1960-тите и 1970-тите), а преку една студија на случај - бруталната смрт на чилеанскиот поет и музичар Виктор Јара (1974), се согледа важната улога на (популарната) уметност и култура како моќна алатка за изразување контра-позиција, вредности, алтернативи и начини за преземање на светот. Во рамките на историјата на филмот се обработи периодот на холокаустот, како особено драматичен и неизоставен дел од популарната култура, а во истата конотација се споменаа уметничките изрази на Лу Рид, Дејвид Боуви, Малколм Мекларен, Арт Шпигелман, Роџер Вотерс, Џој Дивиџн и сл. Со оглед на интердисциплинарниот пристап во културолошките студии и во проучувањето на популарната култура, се разгледа и интердисциплинарноста, која станува сè повлијателен научен концепт, со критички ставови во однос на процесите на глобализација (Болоњскиот процес и сл.). Понатаму, со анализирањето на спектакуларноста и надзорот како појавност на **моќта** преку делата на Ги Дебор (Guy Debord), Мишел Фуко (Michel Foucault) и

Донатан Крери (Jonathan Crary) се констатира нужната и нераскинлива релација помеѓу моќта и културата (уметноста).

Во сесијата насловена како **супкултури / културата како маркет**, настапија Маја Јакимовска-Тошиќ, Славица Србиновска, Јордан Плевнеш, Милена Саздовска-Пигуловска, Крсто Скубев, Симона Трајанова, Ангела Ренцова ... Најпрвин се согледаа супкултурните форми во културното наследство каде поради современите трендови се случува мешање на традицијата и модернизмот, потоа политичките супкултури на Балканот, еден вид европска (суп)култура создавана преку медиумите со жаргонот на Европската Унија, за да се продолжи со објаснување на идеологијата и значењата на поимите популарна култура, субкултура и контракултура и специфичниот однос помеѓу популарната и елитната култура. За културата како маркет се претставија современите облици на промовирање на културниот производ (промоции на книги, театарски претстави, концерти, изложби), како и апликациите на паметните телефони кои денес ги менуваат културните и општествените норми, со посебно внимание кон корисниците често доведени во контролирана околина. Во сите излагање беше присутен критичкиот став за тоа што добиваат, а во што се ограничени целните групи со модерните начини на рекламирање во културата.

Во сесијата за **новите форми на популарна култура** настапија Иван Џепароски, Ангелина Бановиќ-Марковска, Крешимир Пургар, Стијн Вервает, Румена Бужаровска, Александар Филиповиќ... Стана збор за односот помеѓу културата, природата и популарната култура, за уметничкиот перформанс како попкултура преку сеприсутноста на холивудската поп икона Марина Абрамовиќ на елитната уметничка сцена, во медиумите и документарниот филм, потоа влијанието на спектаклот на слики врз нашето разбирање на светот преку *Теорија на слики* на Мичел, еден од клучните теоретичари во современите визуелни студии, како и за наративниот и визуелниот потенцијал на стриповите во нашето размислување за минатото преку српскиот стрип уметник Александар Зограф. Во оваа сесија се поставија прашањата дали стендап комедијата е нов хумористичен правец во македонската популарна култура и како овој жанр стигнува до публиката, дали во денешниот дигитален свет видео игрите стануваат доминантна форма на популарната култура.

Клучни прашања, поврзани со популарната култура, продолжија да се поставуваат и во сесијата за **медиуми и познати личности**, во која се претставија Соња Стојменска-Елзесер, Елизабета Баковска, Иван Антоновски, Ирина Јаневска, Магдалена Аврамовска, Јетон Рашити, Мартина Николовска-Крстевска. Така, преку документарниот филм *Потрага по човечкиот дух* (*Searching for Sugar Man*), добитник на Оскар за 2012 година, се констатира дека не постои

рецепт за популарност и дека најважно е влијанието на општествениот контекст, духот на времето и на културната клима во која се појавува овој културен феномен. Се анализираше македонската Фејсбук поезија, која преку неконвенционалната употреба на јазикот со голем број улични сленгови успева да стигне до поширок круг читатели, потоа улогата на социјалните интернет медиуми во промоцијата на млади македонски поети, наметнувањето на реалното шоу како културен производ, медиумската хегемонија остварувана преку рекламата како најмоќна алатка за манипулирање со широките маси со посебен осврт кон медиумски конструираниот идеал за убавината кај женската популација, масовната медиумска застапеност на порнографија како негативен општествен тренд итн.

Во сесијата за **популарната книжевност** своите размислувања ги презентираа Лидија Капушевска-Дракулевска, Сузана Кос, Анастасија Ѓурчинова, Јованка Попова, Филип Јовановски, Ивана Васева, Симона Груевска-Мацовска, Стојка Бојковска и Свето Тоевски. Се разгледа популарноста на Фауст како безвременска фигура, препознатлив белег и амблем на Гете, кој станува инспирација за многубројни книжевни остварувања (од Булгаков до Оскар Вајлд), но и филмски и музички обработки, компјутерски и видео игри. За Јан Чемберс, теоретичар на културата од Бирмингемската школа се изнесоа неговите интердисциплинарни и интеркултурни проучувања на поп музиката, на урбаната култура и политиките на моќта, преточени во неговата оригинална визија за флуидната и хибридна природа на Медитеранот. Се претстави контроверзниот чешки бестселер автор на популарната фикција, Михал Вивег (Michal Viewegh), кој ги обработува односите на моќ во транзицијата на чешкото општество со главните проблеми— сомнителна финансиска добивка на новата елита, социјална нестабилност и нови родови улоги. Се претстави проектот „живи библиотеки“ како отворена архива за собирање колективно знаење и како една нова форма на граѓански активизам и на неформално алтернативно образование. Во сферата на медиумите, интернетот и електронската комуникација (со нови зборови, изрази и скратеници), се согледаа бројни ситуации на градење лингвистичка (не)култура, која ќе резултира со (не)едукативна улога, особено кај младите генерации.

Во сесијата за **популарната култура и општеството** своите истражувања ги презентираа Гоце Смилевски, Лила Мороз-Грзелаќ, Солзица Поповска, Ивица Баковиќ, Билјана Камчевска, Симона Палчевска и Марија Леонтиќ. Преку книгата „Историја на читање“ од Алберто Мангуел, чинот на читање се доведе во врска со моќта и градењето личен идентитет, а потоа преку примери од полски и македонски веб-сајтови се покажа влијанието на сликите (пр. за националните симболи) во обликувањето на претставата за сопствената држава и нација.

Стана збор и за југоносталгијата како форма на колективно сеќавање на животот во Југославија со примери од современиот роман и расказ (претежно хрватски и македонски). Се покажа влијанието на популарната култура во развојот на свеста во 19 и 20 век, преку моделот на Спиралната динамика на Дон Бек и Крис Коуван. Сесијата се заокружи со констатација за сè поизразената потреба од интеркултурна комуникација и искусствено учење во модерната училишта, како и за развивање на мултикултурализмот, а како позитивен пример беа наведени двојазичните детски книги (турско-македонски) во Македонија.

Историски пристап во истражувањето на популарната култура имаа Илија Велев, Валентина Миронска-Христовска, Рита Куздер, Катерина Петровска-Кузманова, Сафет Ахмети, Валентина Поцеска, Мери Батакоја. Почнувајќи од средновековните текстови, преку современите навраќања на националниот икони на XIX век, се побара поврзаност на хероите и идолите во средниот век со оние кои се појавуваат во сегашно време на Тибет, главно поради живеењето во егзил. На оваа тема се надоврза анализата на карневалите како културални перформанси кои на свој начин придонесуваат за зачувување на традиционалните ритуали и за промоција на регионот каде што се одвиваат. Тековниот владин проект „Скопје 2014“ преку концептот на Јансон и Лагерквист беше разгледан како „поглед кон иднината“ но во обратна насока, односно „поглед кон минатото“, но сепак во согласност со создавањето на постмодерен, современ европски град. Понатаму, се согледа развојот на културната политика за заштита на културното наследство, која од некогашните академски пристапи и конзерваторска пракса се движи во правец на површна презентација на културното наследство и наметнување на вкусот на доминантните елити и се постави дилемата за постоењето на вистинско уживање на љубителите на уметноста при посетите на уметничките музеи.

Во сесијата посветена на **модата, дизајнот, спортот и популарната култура** настапија Грегор Старц, Радомир Виденовиќ, Нина Стефанова, Радомир Поповски, Здравко Стојкоски, Славица Петровска, Андријана Јосифоска и Сунчица Трифуновска. Се констатира дека живееме во време на „естетизација“, каде што доминантни визуелни идентитети на нашето време се модата и дизајнот, кои ни ги одредуваат не само однесувањето и вкусот, туку и нашата суштина и цели. Се согледа отвореноста на трансхуманизмот како појава, со оглед на неговата повеќенасочност и содејство со виртуелниот, сајбер-свет. Се обработи и темата за спортот, кој се повеќе игра важна улога во промоцијата и зачувувањето на државите и нивните идентитети. Се разгледа и појавата на *хипстерите* - млади со отворен ум и желба за нешто ново и поразлично, вистински аутсајдери на својата генерација, кои прераснуваат во едно глобално популарно движење.

Во сесијата **популарна музика** дебатираа Срџан Атансовски, Владимир Мартиновски, Снежана Моцовиќ, Соња Здравкова-Џепароска, Славчо Ковилоски, Александра Кузман, Дејан Методијески и Христо Стојаноски. Се обработија етномузиката, како жанр со моделирани народни песни и присуство на национални музички инструменти (кавал, флејта и сл.), како и феномените на интермедијалност и мултимедијалност кои се препознаа во продолжувањето на поетската традиција за рецитирање поезија во придружба на музички инструменти– еден од можните адути за популаризацијата на поезијата. Потоа, преку Бјорк како уметник се направи обид да се согледа уметничката вредност на популарната култура и се разгледаа супкултурите во танцовата уметност, особено балетот (џез стил, хип-хоп, улица танц, итн.) како начин за приближување кон публиката, посебно кај помладата популација. Анализата на музичкиот правец хип-хоп сè направи во подолг временски период од 70-тите години, кога укажувал на тешкиот живот на обоеното население, 80-те години со добивањето политички конотации, 90-те години со оформувањето конечен изглед преку рап музиката, брејк денсот, цртањето графити и пуштањето плочи, се до почетокот на XXI век и популарноста на Еминем. Преку музичката група „Чалгија саунд систем“ се согледа ревитализацијата на староградската музика и автентичното пренесување на чалгискиот звук кој бил негуван од македонските чалгиски тајфи во втората половина на XIX век, како и музичкиот туризам преку фестивалите, концертите и настапите низ светот, прилагодени на профилот на туристите.

На темата **синеманиа** се посветија Александар Павловиќ, Александар Прокопиев, Калина Малеска, Ана Опачиќ, Жарко Иванов, Кристина Димовска, Биљана Рајчинова-Николова и Анита Георгиевска. Популарната култура се бараше во филмот, кај филмските критичари, во застапеноста на темите за современите проблеми и предизвици на транзицијата (кризата на семејните вредности, сиромаштијата, алкохолизмот, дрогата, насилството, мачоизмот, геј темите и сл.), потоа во: анимираните филмови на Волт Дизни и позитивниот прием на нивните реинтерпретации, скриениот маркетинг во филмот, поетиката во филмските сценарија, хипотекстот и неговото модифицирање во хипертекст, рецепциите кај гледачот, документарниот филм како медиум за промовирање на културните вредности и сл.

Сесијата посветена на **телевизијата и медиумската култура** ги поврза размислувањата на Јасмина Мојсиева-Гушева, Василија Антонијевиќ, Снежана Веновска-Антевска, Африм Редечи, Искра Тасевска-Хаци Бошкова, Гоце Ристовски и Аника Илиевска-Ѓоргиева. Работата во оваа сесија потврди дека постоењето и ширењето на популарната култура имплицира медиумска поддршка. Се обработија медиумите (печатени и електронски) кои, наспроти образовната и сознајната функција во раниот степен на нивниот развој, денеска се обременети

со комерцијализам и конsumerизам, масовно производство на лесна забава и вулгарности, сензационализам, манипулација и деградација. Се согледа тенденцијата на американските телевизиски серии за воведување анти херои како главен лик (Декстер, Станувајќи лош/Breaking Bad, Сопранови), како и порастот во емитирањето на турските серии и создавањето зависност и негативно влијание кај младите. Се опфати колумната како специфичен жанр во македонската популарна култура, која има свој историски претходник во еден исклучителен македонски жанр— беседата (словото) со задржување на псевдофикционалните колумни (наративи) на Венко Андоновски.

Конференцијата беше одлична можност да се демонстрираат интересни и мноштво различни пристапи, аспекти и двоумења, со што се постигна посакуваната отвореност и критичност како едни од одликите на културолошките студии. Поттикната од педесетгодишното опстојување на британската културолошка традиција, оваа конференција на најкомпетентен начин ги афирмираше и културолошките студии на Институтот за македонска литература, отворени во 2008 година. Многу добро се оцрта физиономијата на популарната култура, нејзиниот семантички потенцијал и динамична природа, а разновидните излагања не доведоа до заклучокот дека контекстот, општествената позиција и идентитетот управуваат со нашите културни избори. Важно е што младите истражувачи и идни специјалисти во подрачјето на културолошките студии зедаа учество во искристализирањето на основните проблемски жаришта – односот кон популарната култура, односот кон моќта, односот на/кон публиката и местата за производство на културата.